

TIESLIETU PADOME

Reģistrācijas Nr. 90000068892
Brīvības bulvāris 36, Rīga, LV-1511

Tālrunis 67 020 343
E-pasts t.padome@at.gov.lv

Rīgā

2022. gada 21. oktobrī

Viedoklis Satversmes tiesas lietā Nr. 2022-19-01

Ar tiesneses Anitas Rodiņas 2022. gada 9. augusta lēmumu Tieslietu padome ir atzīta par pieaicināto personu lietā Nr. 2022-19-01 „Par Advokatūras likuma 16. panta 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 106. panta pirmajam teikumam” (turpmāk – lieta Nr. 2022-19-01).

Lietā Nr. 2022-19-01 ir apstrīdēta Advokatūras likuma 16. panta 3. punkta norma (turpmāk – apstrīdētā norma), kas paredz no zvērinātu advokātu skaita izslēgt personas, pret kurām kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz nereabilitējoša pamata, atbilstība Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 106. panta pirmajam teikumam, kas ietver tiesības izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai.

Tieslietu padomes ieskatā lietā Nr. 2022-19-01 vērtējamais tiesību jautājums līdzinās tam, kas tiek vērtēts Satversmes tiesas lietā Nr. 2021-41-01, par kuru Tieslietu padome jau ir sniegusi savu viedokli 2022. gada 28. janvārī. Līdz ar to Tieslietu padome šajā lietā *mutatis mutandis* izmantos iepriekš sniegtajā viedoklī paustos apsvērumus.

[1] Tieslietu padome vērš Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 617. pantu pieteikuma iesniedzējai bija iespēja pārsūdzēt tiesā lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu uz noilguma kā personu nereabilitējoša apstākļa pamata, tādējādi arī aizsargājot savas tiesības darboties advokatūrā. No saņemtā pieteikuma nav gūstams apstiprinājums tam, ka pieteikuma iesniedzēja būtu izmantojusi šādas tiesības, lai apšaubītu savu vainīgumu tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Līdz ar to pieteikuma iesniedzēja nav izsmēlusi visus vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus atbilstoši Satversmes tiesas likuma 19.² panta otrās daļas prasībām.

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 19. panta pirmajai daļai neviena persona netiek uzskatīta par vainīgu, kamēr tās vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā netiek konstatēta Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Gadījumā, kad persona nepārsūdz attiecīgo lēmumu vai arī tiesa sūdzību noraida, tiek prezumēts, ka persona ir izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu, un saskaņā ar Kriminālprocesa likumu ir konstatēts tās vainīgums.

Pieteikuma iesniedzēja savā konstitucionālajā sūdzībā nav apstrīdējusi tās Kriminālprocesa likuma normas, kas paredz krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu ārpus tiesas, konstatējot personas vainīgumu likumā noteiktajā kārtībā un izbeidzot kriminālprocesu uz personu nereabilitējoša pamata. Līdz ar to Tieslietu padome savu viedokli sniegs par to, ka apstrīdētā norma liedz personām, kuru vainīgums tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanā ir konstatēts Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā ar lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu uz nereabilitējoša pamata, turpināt darbu advokatūrā un pildīt zvērināta advokāta pienākumus.

[2] Satversmes 106.panta pirmais teikums nosaka: „Ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavieta atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai.”

Lai gan Satversmes 106.panta pirmajā teikumā garantētās pamattiesības aizsargā personu pret visām valsts darbībām, kas ierobežo tās brīvību izvēlēties nodarbošanos, atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai šī Satversmes norma neliedz valstij noteikt prasības, kas personai jāizpilda, lai tā konkrētu nodarbošanos varētu īstenot. (sk. *Satversmes tiesas 2019.gada 7.jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-15-01 11.1.punktu*).

No pieteikumā ietvertajiem argumentiem un Saeimas atbildes raksta izriet, ka lietā Nr. 2022-19-01 strīda jautājums ir par to, vai valstij ir leģitīmas tiesības personām, kuras ir zvērināti advokāti, liegt turpināt šādu profesionālo darbību, ja pret personu kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz nereabilitējoša pamata. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka Satversmes 106.pantā ietvertais jēdziens “nodarbošanās” aptver darbību gan prokuratūrā, gan zvērināta notāra un zvērināta advokāta amatos (sk. *Satversmes tiesas 2002.gada 4.jūnija sprieduma lietā Nr.2001-16-01 2.1.punktu*).

No pieteikuma un Saeimas atbildes raksta izriet, ka lietā pēc būtības nav strīda par to, vai apstrīdētā norma ierobežo Pieteikuma iesniedzēja Satversmē noteiktās pamattiesības. Turklāt minētais ierobežojums saskaņā ar Satversmes tiesas judikatūru (sk. *Satversmes tiesas 2020.gada 17.decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 20.punktu un 2021.gada 25.marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 18.punktu*) uzskatāms par absolūto aizliegumu, jo apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums paredz izslēgt no zvērinātu advokātu skaita ikvienu personu, pret kuru kriminālprocess par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu izbeigts uz nereabilitējoša pamata. Aizliegums neparedz katra konkrētā gadījuma izvērtējumu, nepieļauj nekādus izņēmumus un ir noteikts uz mūžu. Apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums ir uzskatāms par absolūtu. Arī par šo jautājumu lietā pēc būtības strīds nepastāv. Tādējādi arī Tieslietu padome secina, ka apstrīdētā norma ierobežo Pieteikuma iesniedzējai Satversmē noteiktās pamattiesības, proti, Satversmes 106. panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības izvēlēties nodarbošanos un darbavieta atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai.

[3] Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Apstrīdētā norma ir skaidra un saprotami formulēta. Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus pret apstrīdētās normas pieņemšanas un izsludināšanas kārtību. Tieslietu padomes rīcībā arī nav ziņu un faktu, lai apšaubītu to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulēta,

lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

[4] Lietas dalībnieki ir vienisprātis arī par to, ka apstrīdētajai normai ir leģitīmi mērķi, proti, nodrošināt citu cilvēku tiesības uz taisnīgu tiesu, kā arī demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību. Tieslietu padome piekrīt lietas dalībnieku viedokļiem un vērš uzmanību uz to, ka abi norādītie leģitīmie mērķi šīs lietas ietvaros ir vienvērtīgi, savstarpēji saistīti un papildina viens otru.

Satversmes 92.pants ikvienam paredz garantiju aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošana ir priekšnoteikums visu pārējo tiesību aizsardzībai. Tāpēc valsts interesēs ir uzturēt augstu prasību līmeni attiecībā uz personām, kas ne tikai spriež tiesu, bet arī darbojas tiesas funkciju īstenošanā. Ikviens Latvijas zvērināts advokāts rīkojas kā tiesībaizstāvis, nevis tikai kā puses pārstāvis lietā (*sk. Senāta Administratīvo lietu departamenta 2008.gada 21.aprīļa spriedumu lietā Nr. A42250105, SKA-22/2008*).

Atbilstoši Latvijas Republikas Advokatūras likuma 5.pantam advokāti ir tiesu sistēmai piederīgas personas. Advokātu uzdevums ir ne vien aizstāvēt vai pārstāvēt fizisko personu vai juridisko personu intereses tiesās, bet arī palīdzēt tiesai noskaidrot lietas patiesos apstākļus, kalpot taisnīgai tiesai un tiesiskai iekārtai (*sk. Krastiņa I. Advokatūras uzdevumi un loma demokrātiskā un tiesiskā valstī. Jurista Vārds, 25.03.2021.*). Valsts ir pilnvarojusi zvērinātus advokātus nodrošināt personu tiesību aizsardzību. Zvērinātu advokātu darbība kalpo personu un sabiedrības interesēm, un tai arī jāradā pašu zvērinātu advokātu attieksme pret valsts noteiktajiem likumiem, vērtībām un tiesiskumu.

Nosakot tādu personu tiesības un pienākumus, kas savā amatā rīkojas valsts vārdā vai īsteno valstij nozīmīgas funkcijas, likumdevējam ir salīdzinoši lielāka rīcības brīvība nekā, piemēram, regulējot tiesiskās attiecības, kas dibinātas uz darba līguma pamata. Likumdevējs ir tiesīgs noteikt pamattiesību ierobežojumus, kas ir nepieciešami sabiedrības interesēs valsts demokrātiskās iekārtas stiprināšanai (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 10.maija sprieduma lietā Nr. 2006-29-0103 16.punktu*). Attiecībā uz zvērinātiem advokātiem, kas pilda valstij nozīmīgas funkcijas, Satversme paredz tiesības valstij noteikt stingrākus amata ierobežojumus nekā citās jomās (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 23.februāra sprieduma lietā Nr. 2005-22-01 9.punktu*).

Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir vērsts uz to, lai sasniegtu vairākus Satversmes 116. pantā ietvertus leģitīmos mērķus, proti, tas aizsargā gan citu cilvēku tiesības, gan demokrātisko valsts iekārtu.

[5] Viens no demokrātiskas valsts iekārtas un cilvēktiesību un brīvību aizsardzības mehānismiem ir personu saukšana pie kriminālatbildības. Krimināllikumā valsts nosaka tādus nodarījumus, kuri uzskatāmi par noziedzīgiem un kriminālsodāmiem. Kriminālatbildība ir smagākais juridiskās atbildības veids. Kriminālprocess primāri ir valsts instruments, lai konstatētu cilvēka vainīgumu vai nevainīgumu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Kriminālprocesa likums paredz, ka kriminālprocesam pret personu jābeidzas ar šīs personas rehabilitēšanu vai nereabilitēšanu. Rehabilitēt nozīmē atjaunot labo vārdu, labo reputāciju vai atdot kādam tiesības. Savukārt nereabilitēšana pēc

būtības nozīmē personas atzīšanu par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā (sk. *Baumanis J. Personu nereabilitējošie apstākļi kriminālprocesā jeb kriminālprocesuālā dekoherence. Jurista Vārds, 02.01.2018., Nr. 1*). Kriminālprocesa likuma 380.pantā ir uzskaitīti gadījumi, kuros, izbeidzot kriminālprocesu, persona netiek reabilitēta, t.i., persona, kas konkrētajā gadījumā ir vainojama noziedzīga nodarījuma izdarīšanā (nav reabilitēta), konkrētu apstākļu iestāšanās gadījumā netiek notiesāta un sodīta. Līdz ar to kriminālprocesa izbeigšana uz nereabilitējoša pamata nemaina faktu, ka persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu.

Tieslietu padome pievienojas Saeimas paustajam argumentam, ka zvērinātiem advokātiem izvirzītās prasības ir saistītas ar advokatūras un tiesu varas autoritātes nodrošināšanu, bez kuras nav iedomājama demokrātiska un tiesiska valsts iekārta.

Ar apstrīdēto normu tiek panākts, ka zvērināta advokāta statusā nedarbojas personas, kuras izdarījušas tīšus noziedzīgus nodarījumus, pat ja kriminālprocess pret šo personu ir izbeigts uz nereabilitējoša pamata. Tādējādi tiek stiprināta gan advokatūras, gan tiesu sistēmas kopumā autoritāte un sabiedrības uzticība tiesu sistēmai valstī. Šāds standarts raksturo likumdevēja attieksmi pret zvērināta advokāta statusa nozīmi tiesu sistēmas funkciju nodrošināšanā. Tieslietu padomes ieskatā likumdevēja izvēlētie līdzekļi sasniedz pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus.

[6] Tieslietu padome uzskata, ka izskatāmās lietas ietvaros nepastāv saudzējošāki līdzekļi, kas ļautu pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus sasniegt tādā pašā kvalitātē, kā to nodrošina apstrīdētā norma. Par saudzējošāku līdzekli ir uzskatāms nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (sk., *piemēram, Satversmes tiesas 2010.gada 7.oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 14.punktu*).

Pieteikumā un Saeimas atbildes rakstā kā viens no saudzējošākiem līdzekļiem leģitīmo mērķu sasniegšanai pretstatā absolūtam aizliegumam ieņemt advokāta amatu vai darboties profesijā ir apskatīts individuāls izvērtējums. Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2020-50-01 ir secinājusi, ka attiecībā uz dienestu Valsts policijā personu individuāls izvērtējums konkrētajā situācijā nesasniegto pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi – demokrātiskas tiesiskas valsts iekārtas aizsardzību – līdzvērtīgā kvalitātē, jo tā sasniegšanu raksturo citastarp arī vispārēja personu un sabiedrības uzticēšanās Valsts policijas amatpersonām kā likumpaklausīgiem valsts varas pārstāvjiem (sk. *Satversmes tiesas 2021.gada 11.jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-50-01 19.4.punktu*).

Tieslietu padomes ieskatā minētais Satversmes tiesas secinājums būtu attiecināms arī uz lietu Nr. 2022-19-01, jo individuāla izvērtējuma mehānisms konkrētajā situācijā neļauj sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē. No sabiedrības uzticības, advokatūras reputācijas un tiesu varas autoritātes nodrošināšanas perspektīvas situācija, kurā visas personas, kas izdarījušas tīšus noziedzīgus nodarījumus, tiek izslēgtas no advokatūras, nav pielīdzināma individuālam izvērtējumam, kas pieļautu arī atsevišķu tīšus noziedzīgus nodarījumus izdarījušu personu turpmāku darbību advokatūrā, kas ir tiesu sistēmai piederīgs amats. Likumdevējs, nosakot apstrīdētajā normā iekļauto ierobežojumu turpināt zvērināta advokāta darbu, ir paredzējis to attiecināt tikai uz tādiem noziedzīgiem nodarījumiem, kurus persona ir izdarījusi ar nodomu, proti, ja persona apzinājusies savas darbības vai bezdarbības kaitīgumu, paredzējusi nodarījuma

kaitīgās sekas un vēlējusies vai apzināti pieļāvusi to iestāšanos. Līdz ar to likumdevējs ir veicis izvērtējumu par to, ka advokatūras reputāciju un sabiedrības uzticamību tai var apdraudēt tikai tīšu noziedzīgu nodarījumu izdarīšana.

Tādējādi Tieslietu padome pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam viedoklim, ka nedz zvērināta advokāta amata pienākumu pildīšanas aizlieguma sasaiste tikai ar noteiktiem noziedzīgiem nodarījumiem vai konkrētu laika periodu, nedz arī personas individuāls izvērtējums konkrētajā situācijā nesasniegtu pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus līdzvērtīgā kvalitātē, jo par to sasniegšanu liecina citstarp arī personu un sabiedrības vispārēja uzticēšanās zvērinātiem advokātiem kā tiesību aizstāvjiem un likumpaklausīgiem tiesu sistēmas pārstāvjiem. Proti, individuāla izvērtējuma esība nevarētu padarīt par nebijušu zvērināta advokāta amatam neatbilstošu uzvedību un līdz ar to nodrošināt leģitīmo mērķu sasniegšanu tādā pašā kvalitātē, kādā tā tiek panākta ar apstrīdēto normu.

Ņemot vērā, ka nepastāv saudzējošāki – personas pamattiesības mazāk ierobežojoši – līdzekļi leģitīmo mērķu sasniegšanai, apstrīdētās normas satversmības galvenais jautājums ir, vai likumdevējs, paredzot ierobežojumu, ir ievērojis līdzsvaru starp konkrētas personas un visas sabiedrības interesēm.

[7] Privātpersonas tiesību ierobežojumu izskatāmajā lietā ir būtiski novērtēt kopsakarā ar sabiedrības uzticēšanos Latvijas tiesu sistēmai, kas aptver arī advokātus kā tiesu sistēmai piederīgās personas. Tiesu sistēmas autoritātes un uzticamības saglabāšana demokrātiskā un tiesiskā valsts iekārtā ir visas sabiedrības leģitīma interese.

Demokrātiskas tiesiskas valsts varas atzariem, tostarp likumdevējam, ir jātiecas uz to, lai personu uzticēšanās valstij un tiesībām arvien pieaugtu (*sk. Satversmes tiesas 2019.gada 6.marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1.punktu*). Sabiedrības viedoklis par tiesu sistēmu kalpo kā uzticēšanās līmeņa indikators demokrātiskai valstij kopumā.

Tieslietu padomes ieskatā īpaši nozīmīga ir sabiedrības uzticēšanās līmeņa valstij, tostarp tiesu sistēmai kopumā, paaugstināšana. Satversmes tiesas atziņa, ka Latvijas sabiedrībā demokrātija vēl nebūt netiek uzskatīta par pašsaprotamu (*sk. Satversmes tiesas 2018.gada 29.jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-25-01 23.punktu*), rada īpašu pienākumu likumdevējam izslēgt jebkuras šaubas vai viedokļu manipulācijas, kas varētu radīt apdraudējumu un diskreditēt tiesu sistēmu. Zvērināta advokāta amatu ieņemošo personu uzticamību un autoritāti vērtē arī starptautiskie novērotāji un institūcijas. Saskaņā ar jaunākā Eurobarometra pētījuma datiem Latvijā tiesu sistēmai uzticas 41% sabiedrības (*Standard Eurobarometer 95 Spring 2021, European Commission, QA6a.3, T26. Pieejams: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2532>*). Vairāk nekā puse sabiedrības neuzticas tiesām, un daļēji šo viedokli veido ne tikai valsts dienestā ieceltās amatpersonas – tiesneši un prokurori, bet arī tiesu sistēmai piederīgās personas, tostarp zvērināti advokāti.

Apstrīdētajā normā noteiktā ierobežojuma dēļ pieteikuma iesniedzēja nevar turpināt pildīt zvērināta advokāta pienākumus. Tomēr Pieteikuma iesniedzēja var īstenot savas tiesības, jo tai ir jurista kvalifikācija, kas ļauj veikt citus ar juridisko specializāciju saistītus darbus, nesaistot tos ar zvērināta advokāta statusu, piemēram, būt par pārstāvi tiesā, veikt jurista darbu utt. Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums turpināt

pildīt zvērināta advokāta pienākumus skar šauru tiesību brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu aspektu.

Tieslietu padome vērš uzmanību uz to, ka Latvijas sabiedrības interesēs nav pieļaut personu, kas pēc būtības tiek atzītas par vainīgām tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, darbību advokatūrā, veicot valsts uzticēto funkciju. Likumdevēja noteiktie ierobežojumi attiecībā uz personām, kas pilda zvērināta advokāta pienākumus, sniedz pārliecību par valsts stingru apņemšanos nodrošināt cilvēktiesību un demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzību Latvijā.

Līdz ar to Tieslietu padomes ieskatā labums, ko ar apstrīdēto normu iegūst sabiedrība, ir lielāks par Pieteikuma iesniedzējas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu, un apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106.pantam.

[8] Vienlaikus Tieslietu padome norāda, ka nākotnē, kad sabiedrības uzticēšanās tiesu varai kopumā varētu sasniegt visaugstāko līmeni, būtu iespējams noteikt nevis visaptverošu aizliegumu kriminālprocesa ietvaros nereabilitētām personām darboties advokāta amatā, bet arī paredzēt individuālu izvērtēšanas mehānismu.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka likumdevēja pienākums gādāt par pamattiesību efektīvu aizsardzību, ievērošanu vai nodrošināšanu nevar tikt uzskatīts par pilnībā izpildītu līdz ar attiecīgā tiesiskā regulējuma pieņemšanu vai spēkā stāšanos. Likumdevējam *ex officio* arī pēc tiesību normu spēkā stāšanās ir jāseko līdzi tam, vai tiesību piemērošanas praksē šīs normas patiešām efektīvi pilda savu uzdevumu. Satversmes tiesa ir atzinusi likumdevēja pienākumu apsvērt, vai normatīvais tiesiskais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas nebūtu kādā veidā pilnveidojams (*sal. sk. Satversmes tiesas 2013.gada 10.maijā sprieduma lietā Nr. 2012-16-01 31.5.punktu*).

Kaut arī apstrīdētā norma Tieslietu padomes ieskatā atbilst samērīguma principam, likumdevējs nākotnē varētu izvērtēt tajā noteiktā ierobežojuma turpmāko nepieciešamību demokrātiskā tiesiskā valstī.

Tieslietu padomes priekšsēdētājs

A. Strupišs

Dokuments parakstīts elektroniski ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu